

Ведмідь бурий (*Ursus arctos*) на Буковині

Анатолій Волох¹, Юрій Ткачук²

¹ Таврійський державний агротехнологічний університет (Запоріжжя, Україна)
Email: volokh50@ukr.net; orcid: 0000-0003-1291-921X

² Українське товариство мисливців та рибалок (Чернівці, Україна)

VOLOKH, A., YU. TKACHUK. The brown bear (*Ursus arctos*) in Bukovina. — In Bukovina, bears are constantly present in four forest districts, where they prefer mature and cluttered montane coniferous and mixed forests. Of the wild mammals, wild boars dominate their diet (over 80%), sometimes also the red deer and roe deer. Bears occasionally attack domestic animals such as cows and horses, and often feed on honey destroying apiaries. Despite the species being listed in the Red Book of Ukraine, its population in Chernivtsi Oblast continues to decline. The lowest abundances were recorded in 1963 (10 individuals), 1975 (16), and 2000 (17), whereas the highest in 1990 (32), 1995 (35), and 2025 (36). The main reason for the decline in numbers is poaching, as evidenced by the periodic appearance of skins and bear cubs on the market. The bear population in Bukovina remains highly dependent on the rejuvenation of forests during commercial logging and the abundance of wild boars.

Вступ

Буковина є регіоном поширення ведмеда бурого, де особливості його екології досліджувало багато вчених [Ткачук 2000а; Скільський & Мелешук 2009; Скільський *et al.* 2010], результати яких стали важливим підґрунтям для розуміння стану карпатської популяції зазначеного хижака та прийняття важливих законодавчих рішень.

Метою роботи є збір матеріалів з екології й морфології ведмеда на Буковині та привернення уваги до складної ситуації з цим видом у регіоні.

Матеріал і методи

Під час досліджень, які проводилися з 1994 р., вдалося зібрати дані про біотопний розподіл 116 особин ведмеда, а також про 114 його жертв. Також автори проводили стеження за тваринами по слідам, облік чисельності методом подвійного окладу, шляхом опитування мисливців і місцевих жителів. Для аналізу динаміки чисельності за роками використано матеріали усіх мисливських господарств Чернівецької обл. Оскільки до адмінреформи 2020 р. територію області поділяли на 11 районів, для узагальнення давніших і сучасних даних використано давнішу схему поділу області.

Трофейну оцінку черепів ведмедя здійснювали за мадридською системою [Amosso & Berzieri 2014]. Вік звірів автори визначали за ступенем зростання кісток черепа [Sládek 1992].

Поширення та біотопний розподіл ведмедя

Зібрані матеріали по поширенню ведмедя бурого показують, що постійно цей звір перебуває в чотирьох лісництвах — Усть-Путильському, Банилівському, Гільчанському, Лаурському. Відомі випадки заходів на території Будинецького, Сторожинецького і Красноільського лісництв (рис. 1).

За даними з літератури, з роками кількість заходів дуже зросла. Внаслідок цього ведмеді стали періодично траплятися біля населених пунктів, як от: с. Берегомет, с. Долішній Шепіт (Вижницький р-н), сс. Будинці, Череш, Чудей та Красноільськ (Сторожинецький р-н), сс. Бісків, Сарата, Селятин, Шепіт, Путила (Путильський р-н), біля таких міст, як Сокиряни, Чернівці, Сторожинець та ін. [Скільський *et al.* 2010].

Скрізь зазначений хижак віддає перевагу старим захаращеним хвойним та змішаним лісам. Іноді ведмеді під час руху пересікають полонини і трапляються у старих кинутих сливових та яблуневих садах (рис. 2).

Значний позитивний вплив на поголів'я ведмедя створює велика довжина кордону між Україною та Румунією (243,7 км), де відсутнє полювання. Це дає змогу тваринам безперешкодно мешкати у прикордонних лісах, а іноді й проникати через державний кордон (рис. 3).

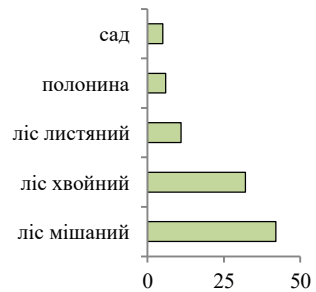
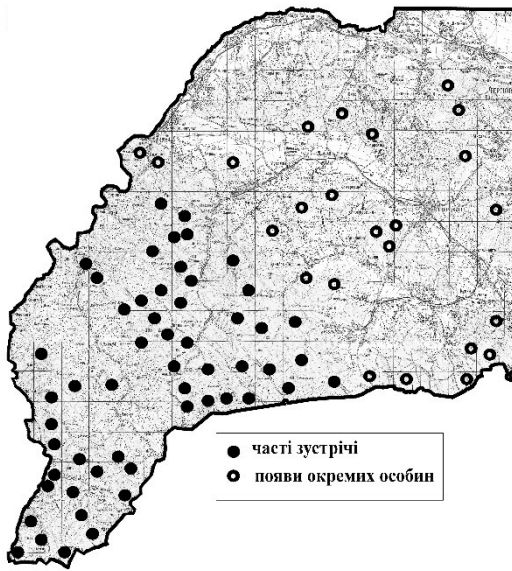

Рис. 1 (ліворуч). Поширення ведмедя бурого на заході Чернівецької обл. (1994–2025 рр.).

Рис. 2 (праворуч). Розподіл знахідок ведмедя бурого (%) за основними типами місцезнаходжень (n = 116).

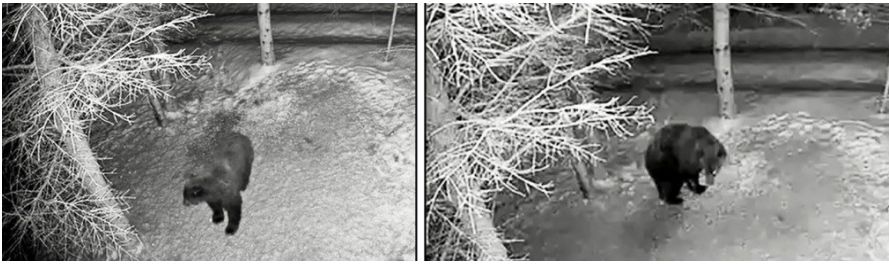

Рис. 3. Ведмідь біля державного кордону у Путильському р-ні, весна 2025 р. Фото М. Олексюка.

На Буковині ведмідь має значний територіальний консерватизм. Незважаючи на суцесійні зміни лісових екосистем, ці звірі протягом багатьох років трапляються в одних і тих самих місцях. У Сторожинецькому районі ведмеді постійно живуть на території ДМГ «Зубровиця»; деякі особини звідси періодично переходять до сусіднього ДЛМГ — «Берегометського», що у Вижицькому районі. Окремі особини трапляються в Лаурському лісництві, де іноді залягають у барліг, проте останній раз ми фіксували це 30 років тому, під час суворі зими 1995–1996 рр.

Особливості живлення

В період дозрівання ягід ведмеді відвідують лісові галявини, де шукають, в першу чергу, малину і ожину, а потім уже й інші рослини. Вони охоче споживають букові горішки та жолуді, добувають ратичних та нападають на свійських тварин [Слободян 1975].

Взимку 1998/1999 рр., який характеризувався низькими урожаєм бука та дуба, ведмеді майже цілодобово полювали на свиней і винищили весь їхній молодняк. По високому снігу ведмедям вдалося здолати і кількох сікачів. У лютому 1994 р., під час суворі зими (-30°), у Путильському районі в уроч. «Черепанка» ведмідь убив зубра [Ткачук 2000b]. Загалом ведмеді нападають на ратичних за найменшої нагоди. З літератури відомо, що у вересні 1998 р. в уроч. «Плеша» хижакі загризли оленя, а у грудні 2007 р. та грудні 2008 р. полювали на молодняк сарн і свиней [Скільський & Мелешук 2009].

Деякі ведмеді спеціалізуються на добуванні свійських тварин, але, попри це, їхньою основною жертвою є дика свиня (рис. 4).

У 1990 р. на полонині біля с. Лопушна (Вижицький р-н) ведмідь загриз коня; у вересні 1999 рр. в угіддях Усть-Путильського лісництва поблизу Шурдинського перевалу та в уроч. «Бісків» ведмеді вбили двох корів; у червні 2001 р. біля с. Сарата та у вересні 2025 р. біля с. Ріпень в уроч. «Різа» (Путильський р-н) — двох коней, яких вони прикопали і закидали гілками. За достатньої кількості рослинної їжі ведмеді не реагують агресивно на диких свиней, які є їхньою улюбленою здобиччю.

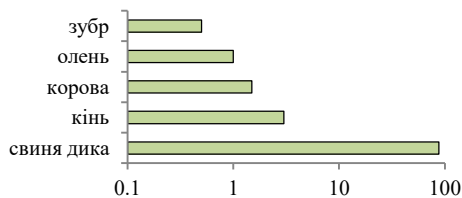

Рис. 4. Трапляння (%) різних видів ратичних (n = 114) серед жертв ведмеда бурого.

Ведмеді бурі, як і у межах всього ареалу, у Карпатах зокрема завжди руйнували вулики у пошуках улюбленої їжі — меду [Слободян 1988]. Восени 2000 р. двоє дорослих особин та двоє ведмежат в уроч. «Лаура» біля с. Красноільськ (Сторожинецький р-н) постійно відвідували місцеву пасіку і впродовж стислого часу вибрали з вуликів майже весь мед [Скільський & Мелешук 2009]. За нашими відомостями, саме такі тварини є частими жертвами браконьєрів і їх дуже важко захистити від загибелі.

Динаміка чисельності ведмеда

Оскільки раніше ведмідь бурий в Україні належав до мисливських тварин, його регулярно добували мисливці, що негативно впливало на чисельність популяції. Зокрема, тільки у 1988 р. на Всеукраїнській виставці трофеїв було представлено 22 черепи бурого ведмеда від звірів, добутих у Карпатах. Мисливцями були здобуті найбільші, статеві дозрілі самці.

Занесення бурого ведмеда до Червоної книги Української РСР у 1980 р. призвело до суттєвого покращення ситуації — спеціальне добування мисливцями цих звірів дуже скоротилося. На території Івано-Франківської обл. у 1995, 2007 і у 2010 рр. було добуто лише по одному хижаку. У Чернівецькій обл. у січні 2007 р. поблизу с. Берегомет (Вижницький р-н) дорослий самець напав на місцевого жителя і був застрелений [Скільський & Мелешук 2009].

Попри занесення ведмеда бурого до «Червоної книги України», його чисельність у Карпатах скорочується, що відбувається і у Чернівецькій обл. [Ткачук 2000а; Скільський *et al.* 2001]. З літератури відомо, що у гірських лісах Буковини щільність популяції ведмеда бурого за 10 років (1986–2009) скоротилася з 0,36 до 0,13 особин на 1 тис. га [Скільський *et al.* 2010]. Динаміку змін чисельності показано на графіку (рис. 5).

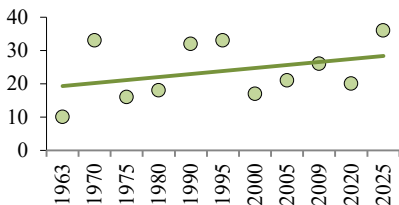

Рис. 5. Динаміка чисельності бурого ведмеда в Буковині за роками. Його мінімальна чисельність відмічена в 1963, 1975 і 2000 рр., а максимальна — у 1990, 1995 і 2025

Трофейна цінність ведмедя бурого з Буковини

Карпатські ведмеді характеризуються високими трофейними якостями. На III Всесоюзній виставці (1980) було представлено 5 черепів бурого ведмедя, добытих в Карпатах, з яких чотири нагородили золотими і один — срібною медалями (54,0–62,4 балів) [Каталог... 1980]. На III республіканській виставці трофеїв УРСР (1988) було виставлено 22 черепи ведмедя, із яких 16 отримали золоті медалі (55,5–62,34 балів), три — срібні (53,2–54,78) і три — бронзові (52,0–52,0 балів). На обох згаданих виставках не було трофеїв із Буковини, проте зразки із Буковини мають високі бали (рис. 6).

Авторами проаналізовано трофейні якості трьох черепів ведмедя, наданих для дослідження місцевими мисливствознавцями. За виставленими нами балами (табл. 2) ці зразки достойні золотих медалей. Це може бути підставою для проведення регіональних виставок мисливських трофеїв та створення їх державного каталогу, що суттєво полегшить формування колекції для участі України у міжнародних заходах.

Висновки

1. Угрупування ведмедя на Буковині залишається дуже залежним від омолодження лісів у процесі рубок головного користування та чисельності свині дикої, яка зараз є головною жертвою хижака.

2. Незначне зростання чисельності і низька відтворювальна здатність популяції ведмедя та скорочення площі основних біотопів вселяють тривогу за долю цього виду.

Таблиця 2. Трофейне оцінювання черепів ведмедів бурих, добытих на Буковині

Стать	Вік, роки	Найбільша довжина черепа, мм	Вилична ширина, мм	Сума балів
М	6 ⁺	34,31	20,20	54,51
М	7 ⁺	36,73	19,87	56,60
М	11 ⁺	39,11	19,15	58,26

Рис. 6. Череп ведмедя бурого із Путильського р-ну Чернівецької обл., який за трофейними оцінками (58,26 балів) може бути висунений на здобуття золотої медалі за міжнародних конкурсах.

Подяки

Автори дякують мисливствознавцю С. Чистову та мисливцю В. Козловському за надані для аналізу зразки, а також голові Путильської районної ради УТМР М. Олексюку за фотоілюстрації та важливі відомості щодо екологічних особливостей ведмедя.

Література

- Каталог ... 1980. *Каталог трофеев. III Всесоюзная выставка охотничьих трофеев СССР 1980 года*. ВДНХ СССР, Москва, 1–70.
- Каталог ... 1988. *Каталог охотничьих трофеев III Республиканской выставки*. Украинское общество охотников и рыболовов, Киев, 1–16.
- Скільський, І. В., Л. І. Мелешук. 2009. Нові знахідки бурого ведмеда в Буковинських Карпатах. В кн.: Дербак, І. С. та ін. (ред.). *Функціонування заповідних територій в сучасних умовах України*. Матеріали міжнародної конференції. Синевир, 73–74.
- Скільський, І. В., Л. І. Мелешук, М. В. Ташук. 2010. Сучасний стан популяції бурого ведмеда (*Ursus arctos*) в Буковинських Карпатах. В кн.: *Проблеми вивчення й охорони тваринного світу в природних і антропогенних екосистемах: Матеріали міжнародної конференції*. Чернівці, 195–205.
- Слободян, А. А. 1975. К вопросу о питании карпатского медведя бурого (*Ursus arctos* L.). *Вестник зоологии*, (5): 11–16.
- Слободян, А. А. 1988. Экология и этология бурого медведя в Украинских Карпатах. В кн.: Топачевский В. А. (ред.). *Изучение териофауны Украины, её рациональное использование и охрана*. Научная думка, Киев, 77–91.
- Ткачук, Ю. Б. 2000а. Деякі матеріали до екології ведмеда на Буковині. *Вестник зоологии*, **34** (1–2): 74.
- Ткачук, Ю. 2000b. Смертність копитних у лісах Буковини. В кн.: *Великі ссавці Карпат. Матеріали міжнародної екологічної конференції*. Сіверсія, Івано-Франківськ, 51–52.
- Amosso, N., E. Berzieri. 2014. *Practical Guide to the CIC Handbook for the Evaluation and Measurement of Hunting Trophies*. Applied Sciences Division CIC, Budapest, 1–140.
- Sládek, J. 1992. Možnosti rozlišování pohlaví a věku medvěda hnědého podlé lebkových a zubných znaků. *Folia venatoria (Czech Forestry Journal)*, **22**: 175–190.

Резюме

ВОЛОХ, А. Ю. ТКАЧУК. Ведмідь бурий (*Ursus arctos*) на Буковині. — На Буковині ведмідь постійно перебуває у чотирьох лісництвах, де віддає перевагу старим гірським захарашеним хвойним та змішаним лісам. Серед диких ссавців у його раціоні домінують дикі свині (понад 80%), іноді — олені та сарни. Ведмеді іноді нападають на свійських тварин: корови та коні, а також часто живляться медом, руйнуючи пасіки. Незважаючи на занесення виду до Червоної книги України, його чисельність у Чернівецькій обл. продовжує скорочуватися. Мінімальна чисельність відмічена в 1963 (10 екз.), 1975 (16) і 2000 (17) роках, а максимальна — в 1990 (32), 1995 (35) і 2025 (36). Основною причиною зменшення чисельності є браконьєрство, про що свідчить періодична поява на ринках шкір і ведмежат. Угрупування ведмеда на Буковині залишається дуже залежним від омолодження лісів у процесі рубок головного користування та чисельності дикої свині.